

ПАЛЕОЛИТНА ДИЕТА

цена 5 лв.
СЕПТЕМВРИ 2014

NATIONAL GEOGRAPHIC

БЪЛГ

ИМПЕРАТОРЪТ ЗЛОДЕЙ

НЕРОН
НАИСТИНА
ЛИ Е
ЗАПАЛИЛ
РИМ?

**ТАЙЛАНД
В КРИЗА**

ПАРАД НА РИСУВАНИТЕ
СЛОНОВЕ

ОБРАЗИ

An aerial photograph of a forest landscape. The left side is dominated by a dense forest of green and yellow-green trees. A narrow, light-colored path or clearing runs along the edge of the forest, leading to a small, irregularly shaped lake on the right. The lake's water is a deep, clear blue. A dark shadow, presumably of the photographer, is cast onto the water's surface. The surrounding forest floor is covered in dry, yellowish-brown grass and fallen branches.

Полша

Паркът Троймиейски Крайобразови става зелен през пролетта (на тази снимка). Следващите две документират същото място през есента и зимата. За да създаде тези образи, фотографът прелетял с парапланер над мъничкото езеро; във водата се вижда неговата сянка.

СНИМКИ: КАСПЕР КОВАЛСКИ,
PANOS PICTURES

Вълноломно

Централното източно крайбрежие на Австралия привлича сърфисти от цял свят, но климатичните промени изглежда ще поохладят възторга им от очакваните „добри“ вълни. Учени прогнозираят, че до 2100 г. повишаването на температурите ще намали броя на бурите в региона, които пораждат големи вълни. „Бурите може да станат по-силни – казва Андрю Доуди от Центъра за австралийски метеорологични изследвания, – но ще има по-малко дни с големи вълни“ – с до 28% по-малко дни, в които сърфистите да яздят вълни над 6 м. — *Рейчъл Хартиган Шей*

Годишен брой на бурните дни

Въз основа на междинен сценарий
за емисиите на парникови газове

1950–1980 г.

37 дни

— Средно за истори-
чески период
(1950–2005 г.)

2070–2100 г.

27

A bronze statue of the Roman Emperor Nero, standing on a marble pedestal. The statue is shown from the back, wearing a long, draped cloak (paludamentum). His right arm is raised, pointing his index finger towards the sky. The background is a dramatic sky with large, white, fluffy clouds against a blue sky. The sea is visible at the bottom of the frame.

НЕРОН В НОВА СВЕТЛИНА

NERONE

Статуя на Нерон се издига в родния му град Анцио.
РИЧАРД БАРНС

Картина, изобразяваща Рим в пламъци на 18 юли 64 г.

„ПОЖАРЪТ В РИМ“, ОК. 1770–1790 Г., ОТ ЮБЕР РОБЕР, МУЗЕЙ „АНДРЕ МАЛРО“, ЕРИХ ЛЕСИНГ, ART RESOURCE

В ПОДНОЖИЕТО НА ВРЪХ ОПИО

на хълма Есквилин в Рим – днес обществен парк, където младежи небрежно ритат топка, възрастни двойки разхождат кучетата си и случайни хора разпалват дървени въглища – лежи погребана част от най-големия дворец във Вечния град.

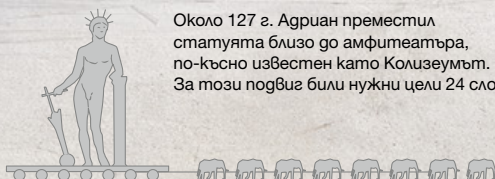
Името на палата е *Домус Ауреа*, или Златният дом, който Нерон издигнал за себе си. Когато налудничавият свят на 30-годишния император се взривил през 68 г. сл.Хр. и той заповядал на един роб да пререже гърлото му (въздъхвайки, както казват: „Какъв артист умира с мен!“), неговият дворец вероятно още не бил завършен. Следващите императори преустройвали сградата или я игнорирали, а през 104 г. Траян използвал стените и сводовете ѝ като основа за своите прочути бани. През следващите 1400 години погребаният дворец потънал в пълно забвение.

Около 1480 г. няколко търсачи на древности започнали разкопки на връх Опио и открили нещо, което според тях били останките от Баните на Тит. Един от мъжете пропаднал през пръстта и се приземил в купчина отломки, с поглед нагоре към таван, все още покрит с пищни фрески. Велики ренесансови художници като Рафаел, Пинтурикио, Джовани да Удине се спускали в ямата, за да разгледат (и по-късно да претворят върху стените на дворците и във Ватикана) повтарящите се орнаментални мотиви, наречени по-късно „гротески“ (от думата *grotto* – пещера, на каквато приличал дворецът). Продължилите разкопки разкрили нови чудеса: дълги коридори с колонади с изглед към някогашен просторен парк и изкуствено езеро; следи от злато и късове мрамор, добит в Египет и Близкия

Нерон поръчал гигантска бронзова статуя, вероятно с атрибутите на бога на слънцето и подобна на него самия, държаща рул върху кълбо – символ на неговата власт по суша и море. Колосът на Нерон, както е известен, трябвало да посреща пристигащите гости и да се вижда през колоните от хората навън. Няма общоприет образ на Колоса; показана е художествена интерпретация.

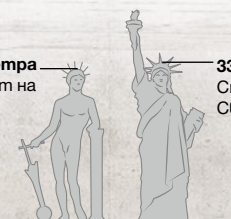

Колизеумът

Около 127 г. Адриан преместил статуята близо до амфитеатъра, по-късно известен като Колизеумът. За този подвиг били нужни цели 24 слона.

31,4 метра
Колосът на Нерон

33,8 метра
Статуята на Свободата

(старинен струнен инструмент, подобен на лирата), първото сведение, че го е правил, докато гледал как пламъците поглъщат Рим, е от съчинение на Дион Касий, написано век и половина след събитието. Тацит, който живял по времето на Нерон, пише, че императорът наредил да се осигури подслон на бездомните, предложил парично поощрение на онези, които успеят в кратък срок да възстановят града, и въвел и наложил норми за пожарна безопасност...

... И също така арестувал, съдил и разпъвал на кръст мразените по онова време християни. И си присвоил място върху овъглените останки на Вечния град, където да издигне своя Златен дом.

„КАКВО ПО-ЛОШО ОТ НЕРОН?“ – пише поетът Марциал, съвременник на императора. Но на следващия ред продължава: „Какво похубаво от баните на Нерон?“

През 2007 г., по време на проучвания за потенциалното въздействие на нова линия на метрото, минаваща през сърцето на града, римската археоложка Федора Филипи открила основа на колона точно под оживената улица „Виторио Емануеле II“, където извършвала разкопки. Продължила в същата посока и попаднала на портик, а близо до него – на ръб на басейн. Била открила огромния гимназиум, построен от Нерон няколко години преди големия пожар през 64 г.

„Гимназиумът бил част от голямата промяна, която Нерон донесъл в Рим – казва Филипи. – Той въвел идеите на гръцката култура – а с тях и представата за физическо и интелектуално обучение на младежите, която скоро се разпространила в цялата империя. По-рано подобни бани били само за аристократите. Това внесло промяна в социалните отношения, защото поставило на равна нога всички – от сенаторите до конниците.“

Нерон бил бомба, хвърлена сред вече объркан социален ред. Въпреки кръвните си връзки с Август по майчина и бащина линия той никак не приличал на римлянин: рус, синеок и луничав, по-скоро с артистични, отколкото

с военни наклонности. Върху неговата хитра и амбициозна майка Агрипина тегнело обвинение, че е участвала в заговор за убийството на своя брат Калигула и че по-късно е отровила с гъби третия си съпруг Клавдий. Агрипина обявила Нерон за достоен наследник на трона и през 54 г., едва навършил 17, той поел властта.

Първите години от управлението на Нерон били златно време. Той прекратил тайните съдебни процеси на Клавдий, помилвал осъдени, а когато го молили да подпише смъртна присъда, въздишал: „Бих искал да не можех да пиша!“ Организирил „работни вечери“ с поети и старателно се упражнявал да свири на лира и да пее. „Бил обсебен преди всичко от желание за популярност“ – пише неговият биограф Светоний, но принстънският професор по класическа филология Едуард Чамплин открива повече нюанси в личността на Нерон. В книгата си „Нерон“, където подлага на преоценка представата за императора, Чамплин го описва като „неуморен артист и изпълнител, по случайност освен това и император на Рим“ и като „човек с талант за пиар, изпреварил своето време с тънкото си умение да разбира желанията на хората още преди те самите да са ги осъзнали“. Нерон например поставил началото на „Нерониите“ – поетични, музикални и спортни състезания в олимпийски стил. Но онова, което се харесвало на народа, невинаги се харесвало на римския елит. Когато Нерон поискал сенаторите да се състезават редом с обикновените граждани в други публични игри, неговата златна епоха започнала да се пропуква от напрежението.

„Това било нещо ново, също като днешните младежи с техните социални медии, където изведнъж всичко лично излиза на показ – казва археологът Хайнц-Юрген Бесте. – Нерон бил артист, който въплъщавал тези промени. Подобно на баните му (и думите на Марциал за тях) и тук се проява противоречивата същност на Нерон. Той създал нещо, което никой преди не бил виждал: златото от светлина обществено място не само

*Според някои специалисти
съвременните хора трябва да се
хранят с меню от каменната ера.
Ще се изненадате какво включва то.*

ЕВОЛЮЦИЯТА В МЕНЮТО

Текст: *Ан Гибънс*

Снимки: *Матийо Палей*

ОХЛЮВИ, САРДИНИ И БАКЛА, КРИТ

ХЯБ НААН В СОЛЕН ЧАЙ С МЛЯКО ОТ ЯК, АФГАНИСТАН

СУПА ОТ СУШЕНИ КАЙСИИ, ПАКИСТАН

ВАРЕНИ БАНАНИ, БОЛИВИЯ

ТОН НА СКАРА, МАЛАЙЗИЯ

ВАРЕНИ КАРТОФИ, ДОМАТИ И БАКЛА В ЗЕХТИН, КРИТ

В ниските равнинни части на Боливийска Амазония е време за вечеря. Ана Куата Майто разбърква каша от банани и сладка маниока над огъня, който пуши на пръстения под на колибата със сламен покрив, и се ослушва за гласа на своя съпруг, който се връща от гората с дръгливото си ловджийско куче.

През този януарски ден мъжът й Нате тръгнал преди съмнало с пушката и мачетето, за да стигне рано в старата гора на два часа път оттук. Там той тихо оглеждал горския свод за кафяви капуцини и приличащите на ено-ти коати, докато кучето му душело земята за миризмата на подобните на прасета пекари или червено-кафявите капибари. Ако извадел късмет, Нате можел да зърне една от най-големите порции месо в гората – тапирите с дълги хватателни зурли, ровещи за пъпки и филизи сред влажните папрати.

Вечерта обаче Нате се прибира от гората без месо. Той е на 39 години и е енергичен мъж, който изглежда не се предава лесно. Но когато най-сетне сяда да си изяде кашата от металното канче, се оплаква, че му е трудно да набави достатъчно месо за семейството си: две съпруги (нещо обичайно в племето) и 12 деца. Дървосекачите прогонват животните, а не може да лови риба в реката, тъй като буря

отнесла кануто му. Същата история чувам от всяко семейство в Аначере – общност от около 90 души от древното индианско племе цимане. Сега е дъждовният сезон, когато е най-трудно да ловуваш и да ходиш за риба. Повече от 15 000 индианци цимане живеят в стотина села покрай две реки в басейна на Амазония – около главния пазарен град Сан Борха, на 360 км от Ла Пас. Само че Аначере е на два дни път с моторно кану от Сан Борха и живеещите тук цимане все още набавят по-голямата част от храната си от гората, реката и своите градини.

Пътувам с докторанта Ашър Розингер, част от екип под ръководството на биологичния антрополог Уилям Ленард от Северозападния университет, който изучава цимане, за да документира как изглежда менюто в джунглата. Изследването не е чисто академично. Информацията, събрана от антрополозите за храната на автохтонните народи като цимане,

Хосе Майер Кунай, на 78 години, търси готови за бране банани край неговия *чако* – градина с площ четвърт хектар, която възрастният индианец цимане и синът му Фелипе Майер Леро създали в Боливийска Амазония. Четири поколения от рода им се хранят с растения, отглеждани тук, но най-ценените храни трябва да бъдат уловени: риба, дивеч и птици.

Млади ловци хадза оглеждат долината Яеда (долу). Техните семейства се хранят с какъвто дивеч занесат вкъщи. През последните 50 години по-голямата част от изконните земи на племето са били заети от пастири, които са прогонили дивеча, и стопани, които изсичат дърветата с пчелни гнезда за огради.

Инуитите в Гренландия са оцелели поколения наред, хранейки се почти изключително с месо наред пейзаж, който е твърде суров за повечето растения.

Инуитско момиче храни брат си (вляво) с късче от черния гроб на тюлен, който баща им току-що е убил. Каквото не се изяде веднага, ще остане замръзнало в навес отвън; един семеен „фризер“ (горе) съдържа месото, ребрата и челюстта на косатка, както и предна перка на морски заек.

но – обяснява Ларсен – довела до кариеси и периодонтити, каквито рядко се срещат при ловците и събирачите. Когато стопаните започнали да одомашняват животни, говедата, овцете и козите станали източник на мляко и месо, но също и на паразити и нови инфекциозни заболявания. Земеделците страдали от недостиг на желязо и забавен растеж и се смалили на ръст.

Въпреки че довел до демографски прираст, начинът на живот и хранене на земеделците очевидно не бил толкова здравословен като този на ловците и събирачите. Това, че фермерите имали повече бебета – казва Ларсен, – просто показва, че „не е задължително да нямаш болести, за да имаш деца“.

ИСТИНСКОТО ПАЛЕОЛИТНО МЕНЮ обаче не се състояло само от месо и костен мозък. Вярно е, че по цял свят ловците и събирачите обичат месото повече от всяка друга храна и получават около 30% от годишните си калории от животни. Но също така повечето преживяват времена на оскъдица, когато не хапват повече от шепя месо на седмица. Нови изследвания показват, че увеличаването на мозъка е било подхранено от нещо повече от месната диета на древните хора.

Целогодишните наблюдения потвърждават, че ловците и събирачите често добиват печални резултати като ловци. Например в Африка бушмените хадза и кунг не успяват да си набавят месо в повече от половината пъти, когато тръгват на лов с лъкове и стрели. Трябва да е било още по-трудно за нашите прадеди, които не са разполагали с тези оръжия. Никой не яде месо толкова често освен в Арктика, където инуитите и други групи традиционно получават до 99% от калориите си от тюлени, нарвали и риба.

Как тогава ловците и събирачите си набавят енергия, ако няма месо? Когато няма достатъчно месо, плодове или мед, събирачите разчитат на „резервните храни“ – обяснява Алисън Брукс от университета „Джордж Вашингтон“. Хадза получават над 70% от калориите си от растения. Кунг традиционно се хранят с груп-

ки и ядки от дървото монгонго, пигмеите ака и бака от басейна на р. Конго – със сладки картофи, индианците цимане и яномами в Амазония – с банани и маниока, а австралийските аборигени – с острица и водни кестени.

„Непрекъснато ни обясняват как ловът е определящ за нас и ни е направил хора – казва палеобиоложката Аманда Хенри от Института по еволюционна антропология „Макс Планк“ в Лайпциг. – Откровено казано, си мисля, че така пропускаме половината истина. Разбира се, че хората искат месо. Но всъщност живеят на растителни храни.“ Освен това тя е открила гранули растителна скорбяла по изкопаеми зъби и каменни сечива, което навежда на мисълта, че хората може би се хранят не само с грудки, но и със зърнени храни вече поне 100 000 години – достатъчно, за да са развили поносимост към тях.

Представата, че сме спрели да еволюираме през палеолита, просто не е вярна. Зъбите, челюстите и лицата ни са станали по-малки, а нашата ДНК се е променила от изобретяването на земеделието насам.

Поразително доказателство за това е лактозната поносимост. Всички хора усвояват майчиното мляко като новородени, но до преди одомашняването на говедата преди 10 000 години на отбитите деца вече не им било нужно да храносмилат мляко. В резултат те преставали да произвеждат ензима лактаза, който разгражда лактозата до прости захари. След като хората започнали да отглеждат добитък, способността да се усвоява мляко се превърнала в огромно преимущество и лактозната поносимост се развила независимо сред животновъдите в Европа, Близкия изток и Африка. Групи, които не зависели от добитък, например китайците и тайландците, индианците пима в югозападните части на САЩ и банту в Западна Африка, продължават да имат непоносимост към лактозата. Освен това хората притежават различна способност да

Списание благодарно на фондация „Рокфелер“ и на членовете на Националното географско дружество за щедрата им подкрепа за създаването на тази поредица от статии.

С лице, посипано с *бедак седжук* – охлаждаща пудра от ориз и листа от пандан, Алпайда гребе към наколната къща на свои приятели. Девойката и семейството ѝ са част от племенна група баджау, наричана „морски цигани“, тъй като целогодишно живеят на своите *лепа-лепа* – саморъчно направени жилищни лодки.

Разделеното

кралство Тайланд

След години на политически хаос
армията взе властта. Къде са
корените на недоволството?

Днешен Банкок е сцена на политически театър – от мирни протести до военен преврат.

в чужбина, но все още разполага с най-големия електорат в страната. Последните избори през 2011 г. бяха спечелени от най-малката му сестра Инлак, която той без свян рекламираше като свой „клонинг“. Кампанията за блокиране на Банкок последва опит на нейното правителство да прокара закон за амнистия с вмъкната в последния момент клауза, която щеше да сваля от Таксин обвиненията в корупция и да му позволи да се върне у дома.

Именно гениалността на Таксин – забогатял от телекомуникации милиардер, идващ от средите извън пусналите корени олигархии – разпозна потенциалното влияние на слабо представените долни класи, привлече ги и спечели верността им с политики като евтино здравеопазване и финансови помощи. Новото електорално мнозинство се надигна, усети своята сила и застраши върховенството на банкокия елит. След като спечели националните избори през 2001 г., Таксин беше преизбран с огромно мнозинство през 2005 г.

Въпреки демократичния си избор Таксин не беше демократ и разшири властта си, като неутрализира независими агенции, имащи за задача да контролират изпълнителната власт, отне свободи на пресата и използва поста си за собствено обогатяване.

Неговият твърд и безкомпромисен подход, който очарова някои тайландци, съживи отдавна къкрещия бунт на малайските мюсюлмани в най-южните провинции посредством сурови военизирани политически решения, включващи избиване на цивилни. През последното десетилетие около 6000 души са били убити в бавна война от политически убийства, засади и бомбени атентати.

Превратът през 2006 г. не успя да изтрие влиянието на Таксин и когато генералите върнаха властта на народа с избори, партията му отново спечели. Докато съдилищата и военните сваляха едно след друго про-Таксиновите правителства, Тайланд изпадна в цикъл от повтарящи се и понякога кървави протести на жълтите и червените ризи.

През 2010 г. десетки хиляди червени ризи завзеха за два месеца сърцето на централния

пазарен квартал на Банкок. „На улицата ме изкара липсата на равенство и справедливост – ми каза фермер от североизточната част на страната. – Нямаме демокрация и знаем, че ще трябва да се борим за нея. Никой няма да ни я даде.“ След провала на опитите за преговори се намесиха военните и за няколко дни разпръснаха протеста със стрелба, побоища и палежи. Загинаха над 90 души, основно цивилни. Оттогава последваха още смъртни случаи, тъй като политическите борби се изпълниха с насилие. Нито една от страните не иска да признае поражение, а някои хора с крайни сценарии споменават за „сепаратизъм“ и „гражданска война“. □

Модните дизайнери Уатит Уилатчапан и Ити Метанин обличат модел в една от последните си копринени рокли. Висшето общество в Банкок просперира след започналия през 80-те години икономически бум, но повечето тайландци едва свързват двата края.

Мюсюлмански момичета учат в държавно училище за сирачета и деца в нужда в провинция Патани на южния край на Тайланд. Населена основно от етнически малайци, Патани е сред най-неразвитите области в страната.

Парад на рисуваните слонове

*На ежегодния фестивал
в Джайпур, Индия,
украсяването на
дебелокожите животни
е цяло изкуство*

Високо ценени, слоновете са изиграли огромна роля в историята и културата на Индия.

ИНДИЙСКИТЕ КРАЛСКИ ОСОБИ – И ИНДУИСТИ, И МЮСЮЛМАНИ

– отдавна проумели, че властта се упражнява най-добре от гърба на слон. Кралете се явявали пред смаяните си поданици върху слонове, чиито бели бивници тъщели от злато и сребро, а по телата им се диплели коприна и кадифе. „Слонът, възкачен от крал, е сияен – прокламира един исторически ръкопис, – а кралят, възкачен на слон, е бляскав.“

Днес туристите са крале и затова на Слонския фестивал в Джайпур, Раджастан, вместо процесия има поло със слонове, дърпаница със слонове и слонски конкурс за красота. Участниците в празника са работни животни, които през повечето дни пренасят туристи нагоре към Кехлибарения дворец – исторически паметник над града, който привлича посетители от цял свят. За годишния фестивал пременават слоновете в най-изисканите им костюми. През пролетта на 2013 г. фотографът Шарл Фреже замина за Джайпур, за да запечата слоновете в техния блясък. Направил снимките, но фестивалът бил отменен – както се твърди, защото защитници на правата на животните изразили опасения относно как се третират слоновете.

Индийците отдавна ги почитат. И това е оказало „огромна помощ“ при опазването им – казва британската изследователка Рейчъл Дуайър, която изучава културната история на индийските слонове. „В Индия са оцелели много повече слонове, отколкото в други азиатски страни.“ Слоноглавият бог Ганеша, който премахва препятствията, бива призоваван преди всяко ново начинание. Слоновете допринасят за излъчването на храмовете и даряват благословии на вярващите. За красивите жени се казва, че крачат със слонска походка.

Въпреки това бъдещето пред животните е несигурно. Между 3500 и 4000 слона се отглеждат в плен, а според Супарна Бакси Гангули, бивш член на индийския Специализиран отряд за слоновете, „почти всичките участват в огромния нелегален трафик на диви животни“. Предприети са стъпки да се подобри положението им. Сниманите тук слонове живеят в село Хатхи Гаон край Кехлибарения дворец, специално създадено за слоновете и техните махути. Високите ограждения, където прибират слоновете, са пръснати сред езерца, където махутите къпят огромните животни в края на деня. „Традициите са безсмислени, ако поражда страдания и експлоатация“ – казва Гангули, но „в културата на всички индийци е да обичат, уважават и да са много привързани към слона“. — Рейчъл Хартигън Шей

Някога воини яздели слоновете в битка. Сега животните возят младоженците по време на сватба.

